

Nr 21.

Utlåtande i anledning av väckta motioner om förbud mot deltagande i visst slag av s. k. kedjebrevsrörelse.

Första lagutskottet har till behandling förehåft två inom riksdagen väckta, till lagutskottet hänvisade motioner, nr 62 i första kammaren av herr *Lindblom m. fl.* samt nr 123 i andra kammaren av herr *Swedberg m. fl.* I motionerna, som äro likalydande, hemställes, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående förbud mot att upprätta och deltaga i kedjebrevsrörelse, där det är fråga om pengar eller pengars värde, samt framläggande för riksdagen av det förslag, vartill denna utredning föranleder.

I fråga om de skäl motionärerna anfört till stöd för sitt yrkande får utskottet hänvisa till motionerna.

Kedjebrevsrörelse och därmed jämförlig verksamhet bedrives i skiftande former och med olika målsättning. Verksamhetens syfte är i regel att tillföra dess upphovsman ekonomisk vinning men kan undantagsvis vara av annan art, vilket exempelvis är fallet med sådana kedjebrev som mottagaren uppmanas sända vidare för att undgå en olycka eller liknande. Inom den grupp, där verksamhetens syfte är ekonomiskt, kunna efter sättet för verksamhetens bedrivande urskiljas tvenne huvudarter. Den ena kan gestalta sig på följande sätt: Initiativtagaren översänder en tryckt lista, upptagande i numrerad ordning fem personer med angiven adress, samt uppmanar mottagaren att dels till nr 1 och 5 å listan översända ett visst belopp, t. ex. tre kronor, dels anteckna sig själv som nr 6 å listan och dels slutligen till initiativtagaren insända listan jämte postkvitto å inbetalningarna till nr 1 och 5 ävensom ett mindre belopp, vanligtvis en krona, i frimärken utgörande ersättning för initiativtagarens arbete och kostnader för rörelsens drift. Initiativtagaren låter nu trycka tre nya listor, å vilka det tidigare första namnet uteslutits samt övriga uppflyttats ett steg, varjämte den nye deltagarens namn upptagits som nr 5. Dessa tre listor tillställas den nye deltagaren med anmodan till honom att överlämna listorna till tre personer, som äro villiga att deltaga i verksamheten enligt enahanda grunder. Nr 5 står nu å tre listor och erhåller från envar av de nya deltagarna tre kronor. Bryts icke kedjan kommer nr 5 så småningom att stå som nr 1 på ej mindre än 243 listor, vilket för honom medför en vinst av $243 \times 3 = 729$ kronor.

Den andra huvudarten, vilken närmast kan betecknas som kedjeaffärer, är en form för avsättning av varor. Initiativet utgår här från ett affärsföretag, stundom utländskt, som genom kedjeaffärerna vill öka sin omsättning. Verksamheten igångsättes med att företaget delar ut kuponger i serier om t. ex. 4, 6 eller 8 stycken. Mottagaren av en serie har att dela ut kupongerna till vänner och be-

kanta, vilka skola sända in ett visst belopp till företaget. I gengäld erhålla dessa därefter i sin tur en serie kuponger för utdelning. Sedan betalning inlevererats för alla kupongerna i en serie, erhåller den som utdelat serien en på förhand bestämd vara, en klocka eller dylikt, vars värde emellertid understiger summan av de insända beloppen. När marknaden blivit mättad stannar rörelsen och de som efter erlagd betalning erhållit en kupongserie, vilken de icke lyckas avsätta, bli icke berättigade till någon vara och lida alltså förlust.

För prövning av frågan huruvida kedjebrevsrörelse och därmed jämförlig verksamhet står i överensstämmelse med gällande rätt äro bestämmelserna i 21 kap. 5 § strafflagen och i lotteriförordningen den 19 maj 1939 närmast av intresse. Enligt förstnämnda lagrum skall den som vid avtal eller annan rättshandling begagnar sig av någons trångmål, oförstånd, lättsinne eller beroende ställning i förhållande till honom till att bereda sig förmån, som står i uppenbart missförhållande till vederlaget eller för vilken vederlag icke skall utgå, straffas för ocker. Straffet är högst straffarbete i två år eller där brottet är grovt fyra år. I lotteriförordningen meddelas bestämmelser om villkoren för anordnande för allmänheten av lotteri om penningar eller penningars värde. Såsom lotteri anses enligt förordningen varje företag, vari efter lottning, gissning, vadhållning eller jämförlig av slumpen helt eller delvis beroende anordning kan av en eller flera deltagare erhållas vinst till högre värde än det som erhålles av varje deltagare. Förseelse mot lotteriförordningen straffas i allmänhet med dagsböter. Härjämte kan såsom påföljd följa jämväl förverkande.

Justitiekanslersämbetet har i skrivelse till Konungen den 28 januari 1947 uttalat, att det under år 1946 till ämbetet anmälts ett flertal ärenden angående kedjebrevsverksamhet samt att ämbetet för sin del funnit att gällande lagstiftning icke lägger hinder i vägen för bedrivande av sådan verksamhet. I skrivelsen har ämbetet härefter anfört följande:

"Som erfarenheten visat, att deltagande i kedjebrevsverksamhet i det alldeles övervägande antalet fall föranlett förlust för många deltagare, enär kedjorna tämligen snart plägat brytas, kunde det antagas, att verksamheten skulle avstanna utan att från det allmännas sida vidtoges åtgärder till dess förhindrande. Så synes emellertid icke ha blivit förhållandet. Fastmera tycks vetenskapen om att förfarandet icke är straffbart ha föranlett en alltmera omfattande kedjebrevsverksamhet, som i vissa fall fått sådana proportioner, att initiativtagaren kunnat förskaffa sig betydande inkomster därav.

I ett fall, som under senare tid uppmärksammats i pressen, har en person i Uppsala drivit en omfattande kedjebrevsverksamhet, därvid deltagarna huvudsakligen utgjorts av i Norge bosatta personer. Enligt den norska lotterilagen är det förbjudet såväl att anordna som att delta i kedjebrevsverksamhet, och de norrmän, som deltagit i nämnda verksamhet, ha således gjort sig förfallna till ansvar jämlikt lotterilagen, varjämte deras förfarande synes ha innefattat överträdelse av de norska valutabestämmelserna. Norska beskickningen i Sverige har i skrivelse till utrikesdepartementet den 26 juli 1946 anhållit om bistånd att få kedjebrevsförsändelserna till Norge stoppade.

Kedjebrevsverksamheten måste anses vara en osund företeelse. Godtrogna personer förledas, under förespeglningar att de skola kunna göra stora vinster, att deltaga i verksamheten, men resultatet blir, att ett stort antal deltagare icke erhålla någon som helst valuta för de penningar som de utlagt. Enligt justitiekanslersämbetets mening finnas skäl för lagstiftning till förhindrande av kedjebrevsverksamhet. Även om det måhända endast är en tidsfråga, innan de nu pågående kedjebrevsföretagen komma att upphöra, lärer dylik lagstiftning likväl vara motiverad, då erfarenheterna såväl här i landet som i Norge visat, att sådana företag från tid till annan dyka upp och kunna vinna ganska stor spridning bland personer, som tidigare icke haft någon erfarenhet av verksamhetens art.

Vad angår innehållet i en blivande lagstiftningsåtgärd så kan nämnas, att den norska bestämmelsen i ämnet lyder: 'Det er forbudt å oprette eller delta i lykkekjeder, kjedeforretninger eller lignende tiltak hvor penger eller verdier omsettes efter hvert innen en ubestemt krets av personer.' Möjligen får en mera ingående bestämning anses erforderlig. Det karakteristiska torde vara, att kedjebrevsverksamheten innebär att inom en till antalet alltmera växande krets av deltagande personer de senare tillträdande deltagarna utgiva penningar eller andra värden till tidigare anslutna deltagare utan att av dem erhålla motsvarande vederlag. Kedjebrevsverksamhet, som icke avser omsättning av penningar eller andra värden, torde — liksom i Norge — alltjämt böra vara tillåten. Att straffbarheten bör avse den som anordnar eller driver kedjebrevsverksamhet är tydligt. Tveksamt synes däremot vara, huruvida jämväl ett deltagande i kedjebrevsverksamhet bör medföra straff. Den kommitté, som föreslog den norska bestämmelsen, ansåg emellertid en sådan utvidgning av straffarbeten nödvändig för förbudets effektivitet. Det anfördes, att det ofta kunde vara svårt att påvisa vem som stode bakom en kedjebrevsverksamhet. Huruvida sådan svårighet verkligen kan förväntas uppkomma synes dock förtjänt av närmare övervägande. I de fall, som kommit till ämbetets kännedom, har alltid å listorna angivits postadress för ledaren av kedjebrevsverksamheten, och det förefaller, som om detta också vore en nödvändig förutsättning för att verksamheten skall kunna bedrivas, i varje fall om någon större omfattning därav är åsyftad. Enligt ämbetets uppfattning vore det önskvärt att vid en eventuell lagstiftning söka undvika att stadga straff för deltagande i kedjebrevsverksamhet."

Den i justitiekanslersämbetets skrivelse återgivna norska bestämmelsen återfinnes som § 12 i lov 12 mai 1939 (nr 3) om lotterier m. v. Av § 13 i nämnda lag framgår, att överträdelse av lagen eller medverkan därtill straffas med böter eller fängelse i högst tre månader samt att överträdelser äro straffbara även om de begåtts av oaktsamhet. Av paragrafen framgår vidare, att försök till förseelse mot bestämmelserna i § 12 straffas på samma sätt som fullbordad överträdelse.

Den kommitté, som avgav förslag till den norska lagen, uttalade i motiven till § 12 bl. a. att kedjebrev och kedjeaffärer i och för sig vore osunda företag, som det funnes allt skäl för lagstiftningen att motarbeta. Kommittén fann sig böra föreslå ett allmänt förbud mot att upprätta och deltaga i sådana företag, enär enligt kommitténs mening inget skyddsvärt intresse därigenom skadades. Som skäl till att förbudet utvidgats att omfatta även deltagande i företagen anfördes, att det ofta skulle komma att bliva svårt att påvisa vem som stode bakom företagen eller att komma åt denne. För att få en effektiv spärr ansåg kommittén det därför nödvändigt att låta förbudet omfatta även deltagande.

Den i motionerna berörda frågan är på grund av justitiekanslersämbetets framställning i ämnet redan föremål för Kungl. Maj:ts uppmärksamhet. Med hänsyn härtill finner utskottet riksdagen sakna anledning att göra någon framställning i saken till Kungl. Maj:t och får alltså hemställa, *Utskottet.*

att förevarande motioner, I:62 och II:123, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 18 mars 1947.

På första lagutskottets vägnar:

K. SCHLYTER.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit

från första kammaren: herrar Schlyter, Wagnsson, Ekströmer, Lindblom, Krügel, Löthner, Lodenius och William Ohlsson;

från andra kammaren: herrar Rylander, Lindqvist, Gezelius, Hedlund i Östersund, Olsson i Mellerud, Berg, Gustafsson i Lekåsa och Sundström i Vikmanshyttan.

Reservation

av herr *Lindblom.*

Stockholm, Tryckeriaktiebolaget Tiden, 1947
